

ABD ANAYASASI'NIN 25. DEĞİŞİKLİĞİ (25TH AMENDMENT): BAŞKANLIK SİSTEMİNİN SAKINCALARINI AŞMA ÇABALARI^(*)

Arş. Gör. **Osman Can SERTTAŞ^(**)**

Öz: ABD Anayasası'nda yapılan 25. Ek Değişikle ABD siyasal tarihinde karşılaşılan başkanın ölümü, başkanın komaya girmesi veya görevini yapamayacak durumda olduğundan şüphelenilmesi gibi durumlara kesin çözümler getirilmek istenmiştir. Bu değişikliğin 4. fıkrasıyla getirilen mekanizma oldukça ilginç ihtimallere kapı aralamaktadır. Donald Trump'ın başkanlık dönemiye bu mekanizmayı daha farklı şekilde gündeme getirmiştir. Donald Trump'ın Başkanlığını bu maddeyi kullanarak sonlandırmak yaygın şekilde önerilmiştir. Bu öneriler ise bu mekanizmanın işlevinin başkalaştırılması sonucunu doğuracaktır. Bu mekanizmanın başkalaştırılması arayışlarına iten sebeple başkanlık sisteminin katı yapısıdır.

Anahtar Kelimeler: Başkanlık sistemi, Ek 25. Değişiklik, Donald Trump, Siyasal sorumluluk, ABD Anayasası.

^(*) Makale hakem denetiminden geçmiştir,
Makale Gönderim Tarihi: 31.03.2024 - Makale Kabul Tarihi: 13.05.2024.

^(**) İstanbul Gedik Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul-Türkiye,
E-posta: can.serttas@gedik.edu.tr,
Orcid Id: <http://orcid.org/0000-0003-3472-0850>.

THE 25TH AMENDMENT TO THE US CONSTITUTION: EFFORTS TO OVERCOME THE PERILS OF THE PRESIDENTIAL SYSTEM

Abstract: The 25th Amendment to the US Constitution seeks to provide definitive solutions to the situations encountered in the US political history, such as the death of the President, the President's coma or the suspicion that the President is incapacitated. The mechanism introduced by paragraph 4 of this amendment opens the door to very interesting possibilities. Donald Trump's presidency has brought this mechanism to the public agenda in a different way. It has been widely suggested to terminate Donald Trump's presidency by using this article. These proposals, on the other hand, would result in the metamorphosis of the function of this mechanism. The reason for the search for the metamorphosis of this mechanism is the rigid structure of the presidential system.

Keywords: Presidential System, 25th Amendment, Donald Trump, Political Responsibility, US Constitution.

GİRİŞ

Başkanlık sisteminin temel özelliklerinden biri yasama organı ve yürütmenin birbirlerinin görevine son verememesidir.¹ Bu durum sabit süre ilkesi olarak adlandırılmaktadır.² Başkanlık sisteminin tasarımı, seçimi kazanan başkanın anayasada belirlenen süre boyunca görevde kalmasına dayanmaktadır. Ancak iki tür ihtiyaçtan dolayı sabit süre ilkesine ilişkin istisnalar ve çözümler kurgulanmaktadır. Bu çözümler kimi zaman seçilen başkanın ölmesi veya sağlık sorunları nedeniyle görevini yapamayacak hale gelmesi tehlikesine karşı geliştirilmektedir. Bu çözümler, hayatın doğal akışının yarattığı bir tehlikeye karşı geliştirilmektedir ve başkanlık sistemiyle çelişen bir yönü olduğunu söylemek mümkün değildir. Kimi zamansa bu çözümler, seçilen ama siyasal olarak görev süresini tamamlamasına katlanılamayacak olan başkanların süresinden önce görevden alınmasını sağlamak için geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yönüyle bu çözümler sabit süre ilkesine ve başkanlık sisteminin temel kurgusuna meydan okumaktadır. Başkanlık sisteminin katılığının yol açtığı sorunları gidermeye çalışmaktadır. Başkanlık sistemlerinde, *impeachment* mekanizması dışında bu tür çözümler kabul edilmemektedir. ABD Anayasası'ndaki Ek 25. Değişiklik aslında önceki tür tehditlere karşı geliştirilmiş bir çözümdür. Ancak güncel siyasal gelişmeler karşısında ikinci tür tehlikelere karşı da uygulanabilir bir çözüm haline getirilmeye çalışılmaktadır.

Ek 25. Değişikliğin uygulanma ihtimali ABD'nin son iki başkanı için de konuşulmuştur. Joe Biden için konuşulması 25. Değişikliğin orijinal amacıyla uygundur. ABD'nin seçildiğinde en yaşlı başkanı olan Joe Biden'ın ölüme kadar görevini yapamayacak hale gelmesinin de diğer başkanlara göre daha yüksek ihtimalli olduğunu kabul etmek gerekir. Bir önceki başkan olan Donald Trump içinse Ek 25. Değişiklik daha çok ikinci türden bir arayışa işaret etmektedir.

Bu çalışmada; öncelikle Ek 25. Değişikliğin kökeni, bu değişikliğin öngördüğü mekanizmalara neden ihtiyaç duyulduğu incelenecektir. İkinci bölümdeyse 25. Değişikliğin nasıl bir düzenleme öngördüğü, uygulamaları ve değişikliğe ilişkin eleştiriler değerlendirilecektir. Çalışmanın son bölümün-

¹ LINZ Juan, "Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference", **The Failure of Presidential Democracy Comparative Perspectives Volume 1**, LINZ Juan / VALENZUELA Arturo (Editör), The John Hopkins University Press, Baltimore-London, 1994, s. 1; ÖZSOY BOYUNSUZ Şule, **Dünyada Başkanlık Sistemleri**, 1. Bası, İmge Kitabevi, Ankara, 2017, s. 101.

² LINZ, s. 8.

deyse Donald Trump'ın başkanlığı döneminde 25. Değişikliğe ilişkin tartışmaların farklı bir boyut kazandığı gösterilecektir. Bu dönemde 25. Değişikliğin 4. bölümüne adeta bir siyasal sorumluluk mekanizması işlevi kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde, bu yöndeki görüşler ele alınacak ve 25. Değişikliğin bu şekilde uygulanmasının mümkün olup olmadığı değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken başkanlık sistemi de eleştirel şekilde ele alınacak, hem 25. maddenin doğuşuna hem de bu maddenin amacının başkalaştırılması arayışına yol açan ihtiyaçların başkanlık sisteminin doğasından mı kaynaklandığına yanıt aranacaktır.

I. 25. DEĞİŞİKLİKTEN ÖNCEKİ DURUM

Donald Trump'ın başkanlığı öncesinde de Ek 25. Değişikliğin mahiyetine ve niteliğine ilişkin tartışmalar yürütülmekteydi. Ancak önce, bu Değişikliğin getirdiği mekanizmaya niye ihtiyaç duyulduğunu ele almak faydalı olacaktır. Bunu yaparken tarihsel arka planın yanında 25. Değişiklik ile bağlantılı konular olan başkan yardımcısı makamı ile halefiyet kurallarına da yer verilecektir. Daha sonra, 25. Değişikliğin öngördüğü mekanizma ele alınacaktır.

A. 25. Değişikliğin Yapılmasına Yol Açan Tarihsel Arka Plan

ABD başkanları, kendilerini geçici veya kalıcı olarak görevlerini devam ettiremeyecek hale getiren hastalıklardan azade olmadıkları gibi olağan bir suikast hedefidir.³ Görevi sırasında vefat eden başkanların dördü kurşun yarısından ölmüştür. En az 14 başkanın da görevi sırasında önemli bir hastalık geçirdiği bilinmektedir.⁴ 25. Değişikliğin öncesinde başkanın görevini yapamayacak hale gelmesi durumunda ne olacağı Anayasa'da düzenlenmişti. Anayasa'nın "Yürütme"yi düzenleyen ikinci maddesinin ilk bölümünün beşinci fıkrasına göre başkanın ölümü, istifası veya bu makamın getirdiği görev ve yetkileri yerine getirme kabiliyetini kaybetmesi halinde bunlar başkan yardımcısına geçecekti.

25. Değişiklik yapılana kadar bu düzenlemede sayılan durumların çeşitli seferlerde gerçekleştiği görülmektedir. Bunların ilki, 1841'de Başkan Harrison'ın zatürre nedeniyle ölümüdür. Bunun ardından bu madde uygulanmış ve Harrison'ın yerine yardımcısı Tyler geçmiştir. Bu durum, Anayasa'ya göre

³ ABD Başkanlarına yönelik suikast girişimlerinin bazı örnekler için bkz; ABRAMS Herbert L., "The Vulnerable President and the Twenty-Fifth Amendment, with Observations on Guidelines, A Health Commission, and the Role of the President's Physician", *Wake Forest Law Review*, C. 30, S. 3, 1995, ss. 452-55.

⁴ ABRAMS, 1995, s. 461.

başkanlık ofisinin mi, başkanlık yetki ve sorumluluklarının mı Tyler'a geçtiği; Tyler'ın sıfatının başkan vekili mi başkan mı olduğu gibi çeşitli tartışmalar doğurmuştur.⁵ Ancak, Tyler başkan olduğu konusunda ısrar etmiştir. Tyler'ın iddiaları ülkece kabul edilmiş ve başkanların görevleri sırasında öldüğü daha sonraki durumlarda da başkan yardımcılarını tarafından takip edilen bir öncül oluşturmuştur.⁶ Bu durum "Tyler emsali/öncülü" olarak adlandırılmıştır.⁷

ABD, başkanın uzun süre görevini yapamayacak durumda olması vaka-sıyla ise ilk defa 1881'de karşı karşıya kalmıştır. Başkan Garfield, suikast girişimine uğradıktan sonra, sonunda hayatını kaybetmeden önce 80 gün boyunca ölümlerle yaşam arasında gidip gelmiştir. Başkan yardımcısı olan Arthur'sa bu süreçte Anayasa'daki düzenlemeyi işletmekten kaçınmıştır. Hatta, Kabine'deki bazı üyeler tarafından başkanlığı üstlenmesi yönündeki teklifleri reddetmiştir. Bunun sebebi olarak, bir gaspçı olarak anılmaktan, hatta Garfield'ı öldürmekle itham edilmekten çekinmesi olarak gösterilmektedir. Zira, Garfield ve Arthur arasında sıkı bir dostluk olmadığı gibi Cumhuriyetçi Parti'nin farklı hiziplerine mensupturlar. Ayrıca, Garfield'a yönelik suikast girişiminin Arthur'un başkan olmasını sağlamak için yapıldığı yönündeki iddialar da hâlihazırda kamuoyunu Arthur aleyhine döndürmüştü.⁸

Başkanın görevini yapamayacak durumda olmasıyla ilgili birkaç örnek, başkanlık hükümet sisteminin yürütmeyi ne denli kişiselleştirdiğini göstermektedir. Başkanlık sisteminin bu özelliği, bir kişiyi bir ulusun kaderi için tek tayin edici noktaya getirmektedir. Bu sebeple de başkanlar, görevlerini yerine getirme kabiliyeti hususunda şüphe yaratabilecek özelliklerle sağlıklarıyla ilgili problemleri saklama eğilimi içine girmişlerdir. Bu konudaki belki en çarpıcı örnek Başkan Cleveland'ın vakasıdır. Doktorları, Başkan Cleveland'ın ağzında büyüyen kötü huylu bir tümör teşhis etmiştir. Ancak bu teşhis konulduğunda, ülke Büyük Bunalım'dan önceki en büyük ekonomik krizi olan "1893 Paniği"nin⁹ sancılarını yaşamaktadır. Cleveland ekonomi-

⁵ FEERICK John D., **The Twenty-Fifth Amendment: Its Complete History and Applications**, 3rd edition Fordham University Press, New York, 2013, ss. 5-7.

⁶ FEERICK John D., "The Twenty-Fifth Amendment: Its Origins and History", **Managing Crisis: Presidential Disability and the Twenty-Fifth Amendment**, GILBERT Robert E. (Editör), Fordham University Press, New York, 2000, s. 5.

⁷ ABRAMS Herbert L., "Shielding the President from the Constitution: Disability and the 25th Amendment", **Presidential Studies Quarterly**, C. 23, S. 3, 1993, s. 535.

⁸ FEERICK, 2013, ss. 8-9.

⁹ TIMBERLAKE JR. Richard H., "Panic of 1893", **Business Cycles and Depressions: An Encyclopedia**, GLASNER David (Editör), Garland Pub., New York, 1997, ss. 516-18.

nin hassas durumunu da göz önünde bulundurduğunda, hastalığını açıklaması halinde kendisine yönelik bütün desteği kaybedeceğinden korkmuştur. Bu nedenle Başkan Cleveland, denizde sefer halindeki bir yatta 6 doktor tarafından gizlice ameliyat edilmiştir. Amerika halkıysa bu ameliyatı ancak Cleveland'ın ölümünden 9 yıl sonra öğrenmiştir.¹⁰

Başkanın görevini yapamayacak halde olmasına ilişkin örneklerden en ünlü olanıysa Başkan Woodrow Wilson'ın vakasıdır. Wilson'a vücudunun sol tarafını felçli bırakan bir inme inmiştir. Bundan sonraki süreçteyse kamuoyu Wilson'a ilişkin gelişmelerden habersiz bırakılmıştır. Hatta gerçekler sadece halktan saklanmamış; Kongre'den, Kabine'deki bazı üyelerden ve Wilson'ın "küçük kalibreli bir adam" olarak tanımladığı Başkan Yardımcısı Marshall'dan da gizlenmiştir. Marshall, ancak ikincil kaynaklardan veya gazetelerden yararlanarak Wilson'ın durumunu takip edebilmiştir.¹¹ Bu süreçte Başkan Wilson'la ilgili bütün bilgi akışını; doktoru, eşi ve başkan sekreteri kontrol etmiştir. Hatta, kimileri Wilson'ın eşinin başkan vekili rolünü icra ettiğini ileri sürmektedir.¹² Kabinenin bir üyesinden gelen, doktoru veya sekreteri tarafından başkanın görevini yapamayacak halde olduğunun ilan edilmesi önerisi ise her ikisi tarafından sertçe reddedilmiştir.¹³ Bir başkanın veya başkan vekilinin liderliğinden yoksun olunmasının bazı önemli sonuçları olmuştur. Wilson'un savunduğu ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne katılma girişimi Senato tarafından reddedilmiş, birçok boş kadroya atama yapılamamış, 28 yasaya karşı Başkan tarafından herhangi bir işlem yapılamamış,¹⁴ Beyaz Saray'a yazılan mektuplar ya cevapsız kalmış ya da Wilson'un eşi tarafından cevap verilmiş ve birçok yönetim işi durmuştur.¹⁵

¹⁰ FEERICK, 2013, ss. 11-14.

¹¹ Linz, Başkan yardımcılarının ya Başkan'la güç çekişmesine girecek hırslı kişiler olabileceğini ya da böyle bir çekişmeyi önlemek için Başkan'ın silik kişileri yardımcısı olarak seçeceğini iddia etmiştir. Ancak bu durumda da otomatik verasetle Başkan yardımcısının başkan olacağı öngörüldüğü hallerde başkan yardımcısının yetersiz bir kişi olacağı ifade edilmiştir. Bu örnekte, ikinci durum yaşanmış gibi görünmektedir.

¹² ANGLIM Christopher, "The 25th Amendment: A Selective Annotated Bibliography", **Legal Reference Services Quarterly**, C. 37, S. 3-4, 2018, s. 4.

¹³ FEERICK, 2013, s. 15.

¹⁴ Bu yasaların akıbeti duruma göre değişecektir. Başkan'ın Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından kabul edilen yasa tasarılarına karşı yapabileceği iki işlem vardır. Tasarıyı imzalamak ya da veto etmek. Kural olarak yasa tasarıları Başkan tarafından veto edilmezse on günlük süre sonunda kendiliğinden kanunlaşacaktır. Ancak bu on günlük süre içinde Kongre'nin tatile girmesi halinde önüne gelen tasarıyı imzalamazsa tasarı yürürlüğe giremeyecektir. Bu duruma "cep vetosu" adı verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. BAHÇECİ Barış, **Devlet Başkanının Veto Yetkisi**, Yetkin, Ankara, 2008, s. 36 vd.

¹⁵ FEERICK, 2013, s. 16.

Dwight Eisenhower'ın geçirdiği kalp krizi bir kez daha dikkatleri “başkanın görevini yapamayacak durumda olması”na çekmiştir. Eisenhower'ın geçirdiği kalp krizi sonrasında bu hüküm işletilmemiştir. Ancak, 2 saat anestezi altında olsa dahi bu süre boyunca ülkenin yürütme başının, ordunun başkomutanın olmayacağından rahatsız olan Eisenhower bir kez daha hastalanması halinde istifa edeceğini söylemiştir. Eisenhower ayrıca, Adalet Bakanlığı'ndan Başkan'ın görevini yapamayacak olması halinde nasıl bir prosedür işletilmesi, özellikle bu duruma kimin karar vereceği sorunu üzerinde çalışmalarını istemiştir. Bu konuda gelen önerilerden biri başkan yardımcısının karar vermesi ancak bu kararın Kongre'ce denetlenmesi, bir diğeri Yüksek Mahkeme başkanı ve uzman doktorlardan oluşan bir komitenin karar vermesidir.¹⁶

Bu yöndeki son ve Ek 25. Değişikliğin yapılması için belirleyici olan son olaya Kennedy suikastıdır. Bu olay, başkanın günlerce, haftalarca veya aylarca bilinçsiz kalması halinde hangi prosedürlerin izleneceğinin belirli olmadığını göstermiştir.¹⁷

B. Başkan Yardımcılığı Makamının Oluşturulması

Başkan yardımcısı makamı Anayasa'nın hazırlanması sırasında geç bir dönemde gündeme gelmiştir. Başkan yardımcısı makamının oluşturulma sebebi başkanlık makamının boşalması halinde başkanın yerini alacak kişiyi belirlemektir. Başkanlık ofisinin boşalması halinde halef olarak önce Senato üyeleri arasından seçilecek bir Senato başkanı düşünülmüştür. Ancak, Senato üyeleri arasından seçilen bir Senato başkanının bulunması halinde bir üyenin sürekli olarak oy hakkından mahrum kalacağı çekincesi ileri sürülmüştür. Başkan yardımcılığı ile ilgili tartışmalar aynı makamın hem yasmada hem yürütmeye görevli olmasının kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal ettiği üzerinde dönmüştür. Ancak bu tartışma Senato başkanlığı da olmadığı takdirde başkan yardımcısının hiçbir amacı olmayan “uydurulmuş” bir pozisyona sahip¹⁸ ve “işsiz” olacağı endişesi ileri sürülerek aşılmıştır. Bunun dışında makam üzerinde fazla bir tartışma dönmemiştir.¹⁹

¹⁶ FEERICK, 2013, s. 23.

¹⁷ FEERICK, 2013, s. 25.

¹⁸ LARSON Edward, “A Constitutional Afterthought: The Origins of the Vice Presidency, 1787 to 1804”, *Pepperdine Law Review*, C. 44, S. 3, 2017, s. 520.

¹⁹ FEERICK, 2013, ss. 26-27.

Bu yönleriyle Başkan yardımcısının iki görevi vardır. Senato'ya başkanlık etmek ve Başkan'ın ölümü, istifası, görevden alınması veya görevini yapamayacak halde olması durumunda Başkan'ın görev ve yetkilerini kullanmak. Başkan yardımcısının mevcut durumu ile ileride ne konumda olabileceği konusundaki devasa farkı Başkan Yardımcısı John Adams şöyle ifade etmiştir: "Şu an hiçbir şeyim. Ama her şey olabilirim. Ama ayrıca da Senato'nun başkanıyım."²⁰

Bununla birlikte, ilk dönemlerinde başkan yardımcılığı makamı başkanlık için bir sıçrama tahtası gibi görülmüştür. İlk iki başkan yardımcısı da daha sonra başkan seçilmiştir. Başkan yardımcısının orijinal seçim yöntemi de başkan yardımcısının başkana denk niteliklerde biri olmasının, bir nevi bir yedek başkan seçilmesinin arandığını göstermektedir. Bu seçim yönteminde ikinci seçmenler iki oy kullanmaktadır²¹ ve en çok oyu alan başkan, ikinci en çok oyu alan başkan yardımcısı olmaktadır.²² Ancak ikinci seçmenlerin bir oylarını başkan olarak bir oylarını başkan yardımcısı olarak düşündükleri kişi için kullanmaya başlamaları sonucu bu amaçtan sapılmıştır. Daha sonra siyasal partilerin yükselişi ve 1803 yılında 12. değişikliğin yapılmasıyla başkan yardımcısı pozisyonunun önemi, siyasetteki etkisi ve prestiji 20. yüzyılda tekrar yükselene kadar düşmüştür. 12. değişikliğe göre başkan ve başkan yardımcısı için ayrı oylar kullanılmaktadır. 20. yüzyılda bu makam oldukça önemli bir hale gelmiştir.

C. Halefiyet Sırasının Yeniden Düzenlenmesi

Başkanlık sistemleri doğal olarak başkanın ölümü veya farklı bir sebeple makamın boşalması halinde halefiyet sırasının nasıl takip edileceği konusunda düzenlemeler yapma ihtiyacı duymaktadır. Bu konuda genellikle başkan yardımcısının halef olacağı düzenlenmekte ancak bu makamda da boşluk olması halinde seçime gidilmektedir. ABD'de ise seçim ihtimali göz ardı edilmekte ve uzun bir halefiyet sırası oluşturulması yoluna gidilmektedir. ABD anayasal düzeni başkanlar için 4 yıllık seçim süresine olabildiğince sadakat göstermektedir.

Halefiyetin, başkan yardımcısının ötesinde nasıl ilerleyeceği ABD Anayasası'nda düzenlenmemiş, yasaya bırakılmıştır. İlk olarak, sırasıyla *President pro Tempore*²³ ve Temsilciler Meclisi başkanı halefler olarak düzen-

²⁰ FEERICK, 2013, s. 30.

²¹ Bu düzenlemenin ardında yatan sebebin ikinci seçmenleri en azından oylarından birini eyaletlerinden olmayan bir Başkan adayı için kullanmaya zorlamak olduğu söylenmektedir. LARSON, 2017, s. 519.

²² FEERICK, 2013, s. 28.

²³ ABD Anayasası'nın 1. maddesinin 3. bölümüne göre Senato başkanına *President pro Tempore* denmektedir.

lenmiştir. Bu düzenlemeye başta kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu ve bu makamdaki kişilerin Anayasa'daki düzenlemede belirtilen anlamıyla “görevli” sıfatını taşımadıkları olmak üzere çeşitli itirazlar getirilmiştir.²⁴ Ayrıca, Kongre'nin muhalefet partisinin kontrolünde olması durumunda izlenen politika ve idare konusundaki devamlılığın bozulacağından endişe edilmiştir.²⁵ Daha sonraki bir yasayla halefiyet sırası değiştirilmiştir. Bu yasayla başkan yardımcısını takiben Kabine üyeleri halefiyet sırasına alınmıştır. Bu düzenlemeye de başkanın kendi haleflerini belirlemesinin demokrasinin seçim ilkesine aykırı olduğu itirazı yöneltmiştir.²⁶ Ancak bu sıralamada 1947 yılında tekrar değişiklik yapılmış, bu sefer önce Temsilciler Meclisi Sözcüsü, daha sonra *President pro Tempore*'nin başkan yardımcısının ardından gelmesi öngörülmüştür. Sözcünün öne alınmasının sebebiyse bu kişinin halka daha yakın olmasıdır. Kongre'nin değişikliği görüştüğü sırada Başkan Truman tarafından da savunulan, her iki makamın da boşalması halinde seçime gidilmesi önerilmiş ancak bu teklif reddedilmiştir.²⁷

Garfield dönemi; “görevini yapamayacak durumda olma”nın ne anlama geldiği, görevi devralan başkan yardımcısının statüsü ve “görevi yapamayacak durumda olduğu” halinin varlığını belirleme yetkisinin kimde olduğu konularının belirsiz olduğunu göstermiştir. Bu sorular üzerinde birçok tartışma yapılmıştır.²⁸ Kennedy suikastı sonrasında bu konular üzerindeki belirsizliği giderme ihtiyacının ciddiyeti hissedilmiştir. Zira, yeni Başkan Johnson daha önce kalp krizi geçirmiştir, bir başkan yardımcısı yoktur ve halefiyet sırasındaki Temsilciler Meclisi sözcüsü de 71 yaşındadır.²⁹ Ayrıca başkan yardımcısı makamının boşalması halinde ne olacağı için yeni düzenleme aranmıştır. İki başkan yardımcısının seçilmesi ve Seçmenler Kurulu'nun yeni bir başkan yardımcısı seçmesi gibi önerilerin ardından³⁰ Ek 25. Madde-deki çözüme ulaşılmıştır.

²⁴ SILVA Ruth C., “The Presidential Succession Act of 1947, *Michigan Law Review*, C. 4., S. 47, 1949, ss. 457-458.

²⁵ FEERICK, 2000, s. 7.

²⁶ FEERICK, 2013 ss. 39-40.

²⁷ FEERICK, 2000, s. 8.

²⁸ FEERICK, 2013, s. 49.

²⁹ ANGLIM, s. 5.

³⁰ FEERICK, 2013, ss. 67-69.

II. EK 25. DEĞİŞİKLİĞİN GETİRDİĞİ ÇÖZÜM

A. Ek 25. Madde Düzenlemesi

1967 yılında yapılan Ek 25. Değişiklik 4 bölümden oluşmaktadır.

Bölüm 1

“Başkan’ın görevden alınması, ölümü, ya da istifası halinde, Başkan Yardımcısı, Başkan olacaktır.”

Böylece başkanın görevden alınması, ölümü veya istifası halleriyle “görevini yapamayacak durumda olması” hali birbirinden ayrılmıştır. Bölüm 1’de sayılan hallerde başkan yardımcısının başkan olacağını düzenlemesiyle Tyler emsali de anayasallaşmıştır.

Bölüm 2

“Başkan Yardımcısı makamında bir boşluk olduğunda, Başkan, Kongre’nin her iki meclisinde çoğunluk oyu ile onaylanarak göreve başlayacak bir Başkan Yardımcısı atayacaktır.”

Bu düzenleme ile ABD tarihinde daha önce 16 kere yaşanan başkan yardımcılığı makamının boş kalmasının önüne geçilmiştir.³¹ Buna göre başkan yardımcılığı makamında bir boşluk olduğunda başkanın yeni bir başkan yardımcısı ataması zorunludur. Kongre’nin onayının aranmasıyla ABD siyasi düzeni için çokça bahsedilen Kongre’nin “tavsiye verme ve rıza gösterme” rolü burada da gündeme gelmiştir. Ancak alışıldık “tavsiye verme ve rıza gösterme” kuralından bazı farklılıklar gözetilmiştir. Başkanca yapılan atamaları onaylamakla Senato görevli olduğu halde yeni başkan yardımcısının atanmasında Temsilciler Meclisi’ne de aktif rol verilerek, Kongre’nin her iki kanadının da katılımı sağlanmıştır. Ayrıca başkanın diğer atamaları için kullanılan “tavsiye ve rıza” ifadesi yerine “onaylama” kelimesi kullanılarak ikinci bir ayırım amaçlanmıştır. Başkanca atanan yeni başkan yardımcısı Kongre tarafından onaylanıncaya kadar bu unvanı kullanamayacaktır. Yine, başkanın Senato’nun rıza gösterdiği kişiyi atamakla yükümlü olmadığı kuralı başkan yardımcısının atanması için geçerli olmayacaktır.³² Yeni başkan yardımcısının Meclislerin üçte ikisinin oyuyla onaylanması önerilse de başkanın muhaliflerine çok fazla güç vereceği gerekçesiyle reddedilmiştir.³³

³¹ ANGLIM, s. 2.

³² FEERICK, 2013, s. 110.

³³ FEERICK, 2013, s. 111.

Bölüm 3 ise başkanın görevini yapamayacak durumda olduğuna kendisinin karar vermesi halini düzenlemektedir. Buna göre, Başkan, makamının yetki ve görevlerini yerine getiremeyeceğini Senato geçici başkanı ile Temsilciler Meclisi başkanına yazılı olarak bildirdiğinde ve bunun tersini onlara yine yazılı olarak bildirinceye kadar, bu gibi yetkiler ve görevler başkana vekâleten başkan yardımcısı tarafından yerine getirilecektir. Bu madde, başkanın görevini yapamayacak durumda olması halinde başkan yardımcısının makamı devralmayacağını sadece başkanın yetkilerini kullanacağını ve görevlerini yerine getireceğini açıklığa kavuşturmuştur. Başkan yardımcısı aynı konumda kalacak ancak başkan vekili olarak başkanlık yetkilerini kullanacaktır. Başkanın görevini yerine getirememesinden ne anlaşılacağına ilişkin bir tanımaysa yer verilmemiştir. Bunun bilinçli bir karar olduğu ve bazı durum veya koşulların başkanın yetki ve görevlerini yerine getirmesini engellediği ve kamu işlerinin başkanın görevden alınmasını gerektirdiği tüm durumları kapsamasının amaçlandığı ileri sürülmektedir.³⁴ Genel anestezi gerektiren küçük ameliyatlardan, önceden planlanmış önemli ameliyatlardan, teşhisi konmuş ciddi hastalıkların bu maddenin uygulanmasına konu olabileceği kabul edilmektedir. Hatta başkanın yakın ailesinden birinin ölümü veya ciddi bir hastalığa yakalanması halinde de başkanın bu maddeyi uygulayabileceği ileri sürülmektedir.³⁵ Bu düzenlemenin, başkanın kendi rızasıyla geçici bir süre için geri çekilmesi ve işleri başkan yardımcısına bırakmasına izin verecek kadar geniş kapsamlı olup olmadığı ise tartışmalıdır.³⁶

Bölüm 4 ise yetersizlik hallerinin en zorunu düzenlemektedir. Zira bu durumda başkan ya görevini devretmeye razı değildir ya da bunu yapmaya ehil durumda değildir.³⁷ Buna göre;

başkan yardımcısı ile yürütme organının veya Kongre'nin yasa ile belirlediği başka bir kurumun başlıca yetkililerinin çoğunluğu Senato geçici başkanı ve Temsilciler Meclisi başkanına, başkanın yetki ve görevlerini yerine getiremeyecek bir durumda olduğunu yazılı olarak bildirdiklerinde, başkan

³⁴ FEERICK, 2013, s. 133.

³⁵ ABRAMS, 1995, 463; Buna, Woodrow Wilson'ın eşinin ölümü sonrasında girdiği derin depresyon örnek olarak gösterilmektedir. Başkan Wilson, bir yakınına "Başkanlık yapmaya uygun olmadığını çünkü düzgün düşünemediğini" söylemiştir. bkz. WEINSTEIN Edwin A., **Woodrow Wilson: A Medical and Psychological Biography. Supplementary Volume to the Papers of Woodrow Wilson**, Princeton University Press, 2016, 258.

³⁶ FEERICK, 2013, s. 113.

³⁷ BAYH Birch, "The Twenty-Fifth Amendment: Dealing with Presidential Disability", **Wake Forest Law Review**, C. 30, S. 3, 1995, s. 441.

yardımcısı derhal başkana vekâleten bu makamın yetki ve görevlerini üstlenecektir. Daha sonra, başkan, görev yapamayacak bir durumun artık bulunmadığını Senato geçici başkanı ve Temsilciler Meclisi başkanına yazılı olarak bildirdiğinde, başkan yardımcısı ve yürütme organının veya Kongre'nin yasa ile belirlediği başka bir kurumun başlıca yetkililerinin çoğunluğu başkanın yetki ve görevlerini yerine getiremeyeceğini dört gün içinde yazılı olarak bildirmediği takdirde, başkan yetki ve görevlerini yeniden üstlenecektir. Böyle bir durum olduğunda, Kongre bu meseleyi karara bağlayacak, eğer tatilde ise de bu konuya istinaden en geç 48 saat içinde toplanacak ve karar verecektir. Şayet Kongre ikinci yazının kendisine teslim edilmesinden sonraki 21 gün içinde, ya da eğer toplantı halinde değilse, toplanması gereken tarihten başlayarak 21gün içinde, her iki meclisin üçte iki çoğunluğu ile başkanın yetki ve görevleri yerine getiremeyeceğini saptarsa, başkan yardımcısı başkan vekili olarak yetki ve görevleri üstlenecektir; aksi takdirde, başkan görev ve yetkilerini yeniden üstlenecektir.

Akli yetersizlik, başkanın kaçırılması, görme veya duyma kayıpları bu madde kapsamına gireceğine örnek olarak gösterilen durumlardır.³⁸ Ayrıca bu düzenlemenin başkanın fiziksel veya mental yetersizliği ile ilgili olduğu, başkanın sevilmeyen bir karar vermesinin onu otomatikman görevini yerine getiremez kılmayacağı ifade edilmiştir.³⁹ Tembellik, zayıf muhakeme yetisi gibi durumların da bu madde kapsamında kalmadığı ileri sürülmektedir.⁴⁰ Bir temsilci, bu maddenin düzenlediği durumları ikiye ayırmıştır: başkanın herhangi bir sebeple bilinçsiz veya felç olması dolayısıyla bir karar verebilecek veya iletebilecek durumda olmaması ya da akli zayıflığı nedeniyle rasyonel bir karar, özellikle de görevden çekilme kararı, veremeyecek durumda olması.⁴¹

Bu maddenin öngördüğü usul, başkan ile yardımcısı ve kabinesinin farklı fikirlerde olması halinde ilginç ihtimallere kapı aralamaktadır. Görevini yapabilecek durumda olduğu kanaatinde olan başkan, bunu Temsilciler Meclisi başkanı ve *President pro tempore*'ye uygun bir dille iletikten sonra görev ve yetkilerini geri kazanmadan önce -başkan yardımcısı ve Kabine Başkan'ın yetkilerini daha erken kazanmasını bildirmediği sürece- dört gün bekleyecektir. Bu dört günlük süreçte başkan yardımcısı vekalet etmeye

³⁸ FEERICK, 2013, s. 115.

³⁹ FEERICK, 2013, s. 126.

⁴⁰ FEERICK, 2000, s. 18.

⁴¹ FEERICK, 2013, s. 117.

devam edecektir. Bu dört gün içinde başkan yardımcısı ve Kabine'nin itiraz etmesi halinde meseleyi toplanmasından itibaren 21 gün içinde Kongre çözümlenecektir. Ancak bu sürede de başkan yardımcısı vekalet etmeye devam edecektir. Bunun gerekçesinin başkanlık yetki ve görevlerini akli kapasitesi konusunda ihtilaf olan birinin eline bırakmamak olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca böylece yetkilerin başkan ve başkan yardımcısı arasında gidip geldiği bir "masa tenisi" durumunun önlenmiş olduğu belirtilmiştir.⁴² Kongre'den 21 gün içinde bir karar çıkmaması halinde yetkiler başkana geri dönecektir. Lakin, kötü niyetli bir başkan yardımcısı, Kabine⁴³ ve Kongre'nin bulunması halinde 25 gün süreyle tamamen sağlıklı bir başkanın yetkilerini kullanması engellenebilecektir. Ayrıca, başkan yardımcısı ve Kabine'nin de bu süreci tekrar tekrar işletmesinin önünde bir engel yoktur. Kongre'den üçte iki çoğunlukla başkan yardımcısı lehine bir karar çıkması başkanın görevden alınması sonucunu doğurmadığından başkanın da yetkilerin kendisine dönmelerini sağlayacak süreci yeniden işletmesi mümkündür. Bu usul ile Başkan'ın yetkilerini kullanmasını engellemesi *impeachment*'tan daha zor şartlara tabidir. *Impeachment* usulünde suçlama için Temsilciler Meclisi'nin çoğunluğu ve mahkûmiyet için Senato'nun üçte iki çoğunluğu aranırken bu usul için her iki meclisin üçte iki çoğunluğu aranmıştır. Böylece değişikliği hazırlayanlar Başkan'ın görevini kullanmaktan alıkonmasını zor bir çoğunluğa bağlayarak ve kararı Başkan'ı koruması daha olası kişilere vererek Başkanlık makamını korumuştur.⁴⁴ Bu maddeye göre Kongre, Kabine dışında başka bir kurumu da yetersizliğe karar verme konusunda yasa ile yetkilendirebilir. Kongre bu yetkisini bir yetersizlik tartışmasının ortasında dahi kullanabilir. Örneğin, başkanın yetersiz olduğu kanısında olmayan bir Kabine'ye karşı süreci işletebilmek için bu yetkisini kullanabilir. Ancak bu durumda da başkanın yasayı veto yetkisi söz konusu olacaktır.

⁴² FEERICK, 2013, s. 119.

⁴³ ABD Anayasası'nda "Kabine" isimli bir organa yer verilmemiştir. Kabine kelimesi esas olarak İngiltere'de ortaya çıkmış olup "Bakanlar Kurulu" yerine kullanılmaktadır. bkz. GÖZLER Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, C. II, 2. Baskı, Ekin, Bursa, 2020, ss. 258-260. Bununla birlikte ABD siyasal yaşamında "kabine" kavramı kullanılmaktadır. Örneğin Beyaz Saray resmi sitesinde "Kabine", 15 yürütme departman başından oluşan danışma kurulu olarak tanımlanmıştır. bkz. The Executive Branch, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-executive-branch/#:~:text=White%20House%20compound.,The%20Cabinet,often%20the%20President's%20closest%20confidants> (Erişim Tarihi: 31.03.2024). Bu çalışmada da "Kabine" terimi parlamenter hükümet sistemindeki Bakanlar Kurulu anlamıyla değil, ABD siyasal hayatındaki yerleşik anlamıyla kullanılmıştır. Bu konuda bir çalışma için bkz. BENNETT Anthony J, **The American President's Cabinet**, Macmillan, New York, 1996.

⁴⁴ ANGLIM, s. 44.

B. 25. Değişikliğin Uygulanması ve Eleştiriler

25. değişiklik ilk olarak, yürürlüğe girmesinden 6 yıl sonra 2. fıkrası aracılığıyla uygulanmıştır. Nixon'ın başkan yardımcısı, eyalet yöneticisi-yken karıştığı yolsuzluk nedeniyle hakkında soruşturma başlatılınca istifa etmiştir. Nixon, Gerald Ford'u yardımcısı olarak atamış ve bu atama Kongre'yi oluşturan her iki meclis tarafından onaylanmıştır. Daha sonra, Nixon'ın istifasıyla da 1. madde uygulanmış ve Ford başkan olmuştur. Ford'un 2. maddeyi kullanarak Nelson Rockefeller'i başkan yardımcısı olarak atamasıyla da ABD tarihinde ilk kez başkan da başkan yardımcısı da ulusal bir seçimle bu görev için seçilmemiş kişilerden oluşmuştur.⁴⁵ Bu durum bazı yazarlardan ciddi tepki çekmiştir. Gerald Ford'u başkanlığa, Nelson Rockefeller'i de başkan yardımcılığına getiren sürecin ciddi bir hata olduğu ve hem Anayasa'nın ruhuna hem de Amerikan demokrasinin temel gereklerine aykırı olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶ Halkın başkan ve başkan yardımcısı⁴⁷ olarak seçmediği kişilerin bu makamlara gelmesinin önüne geçmek için bu madde de değişiklikler önerilmiştir. Örneğin, Los Angeles Baro Başkanı; 1975 senesinde, bir daha böyle bir durumun yaşanmaması için başkanın görev süresini tamamlamasına 1 yıldan fazla süre kalmışken ölmesi, istifa etmesi ve görevden alınması halinde 90 gün içinde başkanlık seçimi yapılmasını önermiştir.⁴⁸

Üçüncü madde de çeşitli durumlarda -özellikle ameliyata girecek başkanlarca- kullanılmıştır. Reagan, birkaç yıl sonra ciddi bir ameliyata girerken Başkan Yardımcısı Bush'u vekil başkan olarak belirlediğini ama ameliyatının 25. değişikliğin 3. bölümünün kapsamında bulunmadığını düşündüğünü Kongre'ye bildirmiştir. Ancak, bunu yapabilmesine olanak sağlayan

⁴⁵ ANGLIM, s. 15.

⁴⁶ ANGLIM, s. 39.

⁴⁷ Hatta kimilerine göre başkan yardımcılarının bile tam anlamıyla seçilmiş görevliler olduğu şüphelidir. Zira başkan aday, başkan yardımcısının kim olacağını kendi başına belirlemektedir. Başkan yardımcısı adaylığında başkan adaylığı sürecindeki gibi bir seçmen katılımı söz konusu olmamaktadır. Bunun sonucu olarak seçmenler başkan yardımcısı için oylarını kullanırken sadece oy verdikleri başkan adayının bu yöndeki seçimini onaylamaktadır. Bu eleştirileri getirenler, başkan yardımcısı makamının başkandan daha bağımsız bir pozisyona dönüştürülmesini savunmaktadır. MOTLEY Jace, "Losing the Veepstakes: How the Contemporary Vice Presidencies of Mike Pence and Kamala Harris Renew the Case for Vice-Presidential Independence", *Arkansas Law Review*, C. 75, S. 4, 2023, ss. 969-71; USCINSKI Joseph, "Smith (and Jones) Go to Washington: Democracy and Vice-Presidential Selection", *PS: Political Science & Politics*, C. 45, S. 1, 2012, ss. 59-60.

⁴⁸ ANGLIM, s. 39.

tek hukuk kuralı 25. değişikliğin 3. bölümüdür.⁴⁹ Reagan'ın bu muğlak durumu dışındaysa iki kere George W. Bush, bir kere Joe Biden tarafından olmak üzere dört defa kolonoskopiye girmeden önce yetkilerini yardımcılara devretmek için kullanılmıştır.⁵⁰

Dördüncü bölüm ise hiç uygulanmamıştır.⁵¹ Ancak Reagan'ın başkanlığı sırasında maddenin uygulanması iki defa gündeme gelmiştir. Bunlardan ilki Ronald Reagan'a suikast girişimidir. Reagan suikasti üçüncü ve dördüncü maddeyi uygulamak için ilk fırsattır. Ancak, iki madde de işletilmemiştir.⁵² Reagan'ın bilinci yerinde değilken başkan yardımcısı olan Bush, başkanın yetkilerini gasp etmeye giriştiği yönünde anlaşılması ve sadakatsiz yahut güce aç görüneceği endişesiyle 25. Değişikliği işletmekten çekinmiştir.⁵³ Daha sonradan Başkan'ın doktorunun ve Beyaz Saray çalışanlarının bu dönemde 25. Değişikliğe hâkim olmadıkları, hatta bu değişikliğin getirdiği mekanizmaları bilmedikleri ortaya çıkmıştır.⁵⁴ 1 ay boyunca Kabine'ye Bush başkanlık etmiştir. 1987'deyse Reagan'ın özel kalem müdürü Başkan'ın akli kapasitesindeki gerilemeden ve başkanlık görevini yerine getiremeyecek durumda olmasından endişe etmiştir. Hatta 25. Değişikliği gündeme getirmesi tavsiye edilmiştir. Reagan görev süresini tamamladıktan 5 sene sonra Alzheimer teşhisi konmuştur. Ancak, kimileri bu hastalığın görevdeyken de bulunduğunu ileri sürmektedir.

Bir görüş, ne kadar belirsizliği ve demokratik olmayan süreçleri uygulatması nedeniyle 25. Değişikliği eleştirse de bu değişiklik sayesinde başkanlık ve başkan yardımcılığı makamlarında ulusal kriz zamanlarında etkili ve düzenli bir halefiyet sağlandığı yönündedir. Özellikle, ilk iki maddenin en az kere başarılı şekilde işlediği⁵⁵ ve amacını sağladığı ileri sürülmektedir. Ancak üçüncü ve dördüncü maddelerin amaçlandığı şekilde harekete geçi-

⁴⁹ BAYH, s. 443.

⁵⁰ 17 List of Vice-Presidents Who Served as Acting President Under the 25th Amendment | The American Presidency Project, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/presidential-documents-archive-guidebook/list-vice-presidents-who-served-acting-president> (Erişim Tarihi: 14.01.2024); MOTLEY, s. 973. Ayrıca bu sayede Kamala Harris Başkanlık yetkilerini kullanan ilk kadın olmuştur.

⁵¹ ANGLIM, s. 12.

⁵² ABRAMS, 1995, ss. 461-62.

⁵³ ABRAMS, 1995, s. 461.

⁵⁴ BAYH, s. 442.

⁵⁵ John Feerick, "Twenty-Fifth Amendment: An Explanation and Defense", *Wake Forest L. Rev.*, C. 30, 1995, s. 503.

rilmediği ifade edilmiştir. Lakin, burada başarısız olanın 25. Değişiklik değil, yetkililer olduğu da ileri sürülmektedir.⁵⁶

Değişikliğin üç büyük kusur içerdiği ileri sürülmektedir. Bunlar, (1) başkanın en yakın danışmanları olan görevde kalmaya engel olacak bir hastalığın varlığına karar vereceklerin pozisyonlarının, görevdeki kişinin iktidarda kalmasına bağlı olması; (2) başkan yardımcısı ve kabine tarafından verilecek siyasal bir kararın, başkanın görevinin bir kısmını veya tamamını yerine getirmesini engelleyecek derecede bir engelin olduğuna dair sağlam bir tıbbi tespite dayanmasının gerekmesi; ve (3) başkanın sağlığı hakkında tarafsız ve doğru bilgi sağlayan prosedürlerin hiçbir zaman resmi olarak belirlenmemiş olmasıdır.⁵⁷ Özellikle, Başkan'ın görevini yapamayacak durumda olmasına karar verme işini siyasal hale getirmesi eleştirilmektedir. Ayrıca bu kararın verilmesinin Başkan'ın en yakınındaki kişilere bırakılması da sorunlu görülmektedir. Bu kişiler, hastalığı gizleme konusunda başkanla iş birliği yapabileceği gibi başkanı bu konuda manipüle de edebilecektir.⁵⁸ Başkan yardımcısının bu maddeyi işletmesi, başkanın yetkisini gasp ettiği yönünde anlaşılabilir ve şüpheyle karşılanabilecektir.⁵⁹ Başkanın görevini yapamayacak durumda olduğunu fark eden bir başkan yardımcısının, başkanın Kongrede de destek görüyor olması halinde siyasi ikbali ve ülkenin iyi yönetimi arasında tercihini ilkinden yana kullanması olasıdır. Bu nedenle, başkan yardımcılığı seçiminin başkanlık seçiminden bağımsız olarak yapılması halinde başkan yardımcılarının başkanın görevini yapamayacak durumda olduğunu tespit etme görevini daha iyi ve objektif biçimde yerine getirebileceği de söylenmektedir.⁶⁰

Trump'a kadar 25. Değişiklik üzerindeki temel tartışma, bu maddenin Alzheimer gibi mental hastalıklar için yetersiz kaldığıdır. Bu eksikleri gidermek için getirilen başlıca öneriyse doktorlardan oluşan bir kurul oluşturulması ve kararı bu kurulun vermesidir.⁶¹ Zira Değişikliğin hazırlık çalışmalarında bu yönde tavsiye vermeye yetkili kişi olarak gösterilen başkan doktorunun bu hususta çıkar çatışması içinde olduğu ileri sürülmektedir. Böyle

⁵⁶ ABRAMS, 1995, s. 479.

⁵⁷ ANGLIM, s. 23.

⁵⁸ BROWN Teneille, "Double Helix, Double Standards: Private Matters and Public People", *Journal of Health Care Law and Policy*, C. 11, S. 2, 2008, s. 350.

⁵⁹ ABRAMS, s. 464.

⁶⁰ MOTLEY, s. 980.

⁶¹ ABRAMS, ss. 464-65.

bir durumda doktor, tarihte örnekleri görüldüğü üzere başkanın hastalığını gizleyebilecektir.⁶² Örneğin Başkan Roosevelt, doktorunun sağlığının harika olduğunu açıklamasından 6 hafta sonra hayatını kaybetmiştir.⁶³ Ancak böyle bir kurulun yetkilendirilmesinin hem kuvvetler ayrılığı ilkesini hem de başkanın görevini yerine getiremeyeceğine en yakınındaki ve kamusal sorumluluğu olan kişilerin karar vermesine dayanan⁶⁴ 25. Değişikliğin ruhunu ihlal edeceği ileri sürülmüştür.

Dördüncü maddeyle ilgili bir eleştiriye sınırlı bir süre için dahi olsa iki başkanın aynı anda olmasına olanak tanınmasıdır. Bu ihtimale kapı aralaması düzenlemenin aşıl topuğu olarak nitelendirilmiş ve bu üç haftalık süreçte ülke siyasetinin korkunç bir hale bürüneceği ileri sürülmüştür. Özellikle başkanın, Kongre'nin çoğunluğunun oylarını görevini yapamayacak halde olduğu yönünde kullanması, ancak bu çoğunluğun üçte ikiye erişmemesi nedeniyle görevine dönmesi halinde, yaşanacak güçlüklerin üstünden gelmesinin çok zor olacağı ifade edilmiştir.

III. EK 25. DEĞİŞİKLİĞİN İŞLEVİNİ DEĞİŞTİRME ARAYIŞLARI

Ronald Reagan suikastı döneminde Beyaz Saray çalışanlarının dahi bu 25. Değişiklikten ve bu değişikliğin öngördüğü mekanizmadan haberdar olmadığı görülmüştür. Ancak Donald Trump'ın başkanlık dönemi sonrasında da böyle bir ihtimalden bahsetmek mümkün değildir.

Trump'ın başkanlığı sırasında 25. Değişiklik ve bilhassa 4. bölümü sık sık gündeme gelmiştir. Bu durum anayasa hukukçuları veya siyaset bilimcilerle sınırlı değildir. Köşe yazarlarının sık sık gündeme getirdiği 25. Değişiklik özellikle Donald Trump'ın COVID-19 ile mücadele etmek için dezenfektan enjekte etmeyi önermek gibi "tartışmalı" söylemlerinin ardından *Twitter* (şimdiki adıyla *X*) isimli sosyal medya sitesinde dahi zaman zaman gündem konular arasına girmiştir.⁶⁵

ABD siyasi yaşamı içinde Donald Trump'a muhalifler tarafından Trump'ın görevden alınması veya seçilememesi için birçok farklı mekaniz-

⁶² ABRAMS, s. 470.

⁶³ ABRAMS, s. 474.

⁶⁴ BAYH, s. 448.

⁶⁵ KALT Brian C, "The Many Misconceptions About Section 4 of the Twenty-Fifth Amendment", *Ohio Northern University Law Review*, C. 47, t.y., s. 355.

ma gündeme getirilmiştir. Örneğin, Russiagate olarak bilinen, 2016 seçimlerine Rusya tarafından müdahale edildiği iddiası ve bu müdahaleyi soruşturmak için FBI'nın bir özel danışmanının görevlendirilmesi bir süre gündemi meşgul etmiştir. 2024 seçimleri öncesinde de çeşitli suç iddiaları ve yargılamalarıyla Trump'ın adaylığının önüne geçilmek istenmektedir.⁶⁶ Örneğin, 2023 Aralık'ta Colorado Yüksek Mahkemesi, 14. Değişikliğe göre hükümete karşı isyan edenlerin başkanlık yeterliliği olmadığı gerekçesiyle Donald Trump'ın Cumhuriyetçilerin ön seçim pusulasında yer alamayacağına karar vermiştir.⁶⁷ 25. Değişiklik de Trump'ın görev süresi boyunca ancak özellikle görev süresinin sonuna doğru bu bağlamda gündeme gelmiştir.

A. 25. Değişikliğin Donald Trump'ı Görevden Almak İçin Kullanılabileceği Yönündeki Görüşler

25. Değişikliğin 4. bölümünün "siyasal yetersizlikleri" kapsamına alacak şekilde genişletilebileceği ihtimaline Trump dönemi öncesinde de dikkat çekilmiştir. Bu yönde ileri sürülen bir görüşe göre 4. bölümün amacı Başkanların siyasal yetersizlikler nedeniyle görevden alınması olmasa da lafzı buna cevaz vermektedir. 25. Değişikliğin 4. bölümünde öngörülen süreçteki siyasal aktörlerin kararlarının yargısal denetime tabi tutulması ihtimalinin zayıflığına özellikle dikkat çekilmiştir. Dördüncü bölümün bu şekilde genişletilerek uygulanmasının Anayasaya aykırı olmadığı ancak büyük tehlikeler içerdiği ileri sürülmüştür. Bu yönde bir uygulama yasama ve yürütme güçleri arasındaki dengeyi bozacağı gibi hükümet sisteminin işleyişini etkileyecektir. Bu görüşe göre, siyasal sebeplerle 25. Değişikliğin uygulanma tehlikesi başkanlar üzerinde uygun olmayan bir baskı yaratacak ve başkanlığın otoritesi ile ülkenin siyasi yapısının istikrarını sarsacaktır.⁶⁸ Donald Trump dönemindeyse, 25. Değişikliğin 4. bölümünün "siyasal" yönde genişlemesi bir tehlike olarak algılanmamış hatta bunun 25. Değişikliğin kapsamında ve amacına uygun olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

⁶⁶ ERDÖLEN Yunus Emre, Amerika'nın kızılılık şerbeti: Trump'ı yargılamak, <https://t24.com.tr/yazarlar/yunus-emre-erdolen/amerika-nin-kizilcik-serbeti-trump-i-yargilamak,4130>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁶⁷ Instead of Taking Trump Off the Ballot, Democrats Should Run a Better Candidate, <https://jacobin.com/2023/12/donald-trump-2024-presidential-election-democrats-liberalism>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁶⁸ GANT Scott E, "Presidential Inability and the Twenty-Fifth Amendment's Unexplored Removal Provisions", *Law Review of Michigan State University Detroit College of Law*, C. 1999, 1999, ss. 801-5.

Trump, 2015 senesinde adaylığını açıkladığında çoğu kişi tarafından bir reklam kampanyasından ibaret görülmüştür. Adaylığını açıklamasından sonra da aylarca siyasal yorumcularca bir tür şaka gibi davranılmıştır. Sonuçta, Trump daha önce hiçbir kamusal görev icra etmemiş, hiçbir seçime girmemiş, 70 yaşında, bu görev için yetersizliği ortada bir kişidir.⁶⁹ Linz'in başkanlık sistemi ile ilgili eleştirilerinden biri, özellikle güçlü bir parti sisteminin yokluğunda “sistem dışı adayların” iktidarı elde etmesine olanak tanımasıdır. “Sistem dışı adaylar” ifadesiyle; herhangi bir siyasi partiyle ilişkisi olmayan, siyaset veya yönetim tecrübesi bulunmayan kişilerin partilere ve politikacılara beslenen olumsuz duygulara popülist biçimlerde hitap eden adaylar kastedilmektedir.⁷⁰ Linz, kurumsallaşmış bir parti sisteminin bulunmasının yabancıların başkanlık rekabetinin içine girmesini zorlaştıracağını belirtse⁷¹ de ABD gibi yerleşik bir parti sistemi olan bir ülkede dahi Trump gibi bir popülist rekabete dahil olup kazanabilmiştir. Bunda, ABD'deki ön seçim yönteminin ve ön seçimlerin medya tarafından manipüle edilmeye müsait yapısının⁷² büyük etkisi olduğu söylenebilir.

Trump, birçok kişi tarafından ABD demokrasisine tehdit olarak görülmektedir. Görev süresindeyken yaptığı birçok eylem, söylemleri de bu tehdit algısını desteklemektedir. Trump'ın demokrasiye karşı oluşturduğu tehdit 6 Ocak 2021 günü, Trump'ın seçim sonuçlarını reddetmesi ve seçime hile karıştırıldığı iddialarının sonucu olarak *Capitol* binasının basılması ve 5 kişinin ölümüyle sonuçlanmasıyla doruk noktasına varmıştır. Trump için 25. maddenin işletilmesi önerileri 2019'da başlamıştır. Hatta Trump da *Twitter*'den bu tartışmalara yanıt vermiş ve Alan Dershowitz'ten alıntı yaparak kendisi için 25. maddenin kullanılmasının ancak üçüncü dünya ülkelerinde görülebilecek bir Anayasa'ya aykırı yetki gaspı olacağını ve herkesin hukuka uymakla yükümlü olduğunu söylemiştir.⁷³ Trump kendisi için sadece 25.

⁶⁹ CAMPOS Paul, “A Constitution for the Age of Demagogues: Using the 25th Amendment to Remove an Unfit President”, *Denver Law Review*, S. 87, 2019, ss. 102-3, doi:10.2139/ssrn.3346582.

⁷⁰ LINZ, s. 27.

⁷¹ LINZ, s. 28.

⁷² SARTORI Giovanni, *Comparative Constitutional Engineering*, 2nd edition, NYU Press, New York, 1997, s. 15.

⁷³ TRUMP Donald J, “Trying to use the 25th Amendment to try and circumvent the Election is a despicable act of unconstitutional power grabbing...which happens in third world countries. You have to obey the law. This is an attack on our system & Constitution.” Alan Dershowitz. @TuckerCarlson, <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1096246820097966080> (Erişim Tarihi: 01.01.2024).

Değişikliğin 4. bölümünün uygulanmasına karşı değildir. Kolonoskopiye girerken de *COVID-19* virüsüne yakalanması nedeniyle hastaneye kaldırıldığında da yetkilerini devretmemiştir. Hatta, iddiaya göre Başkanlık yetkilerini devretmemek için kolonoskopi sırasında anesteziyi reddetmiştir.⁷⁴ Ama özellikle 6 Ocak *Capitol* Baskını sonrası, bu maddenin kullanılması, Kongre'nin 21 gün beklemesi halinde başkanlık süresi sona erene kadar Trump'ı yetkilerini kullanmaktan alıkoyacağı için daha şiddetli şekilde önerilmiş, bu konuda özellikle Trump'ın Başkan Yardımcısı Pence'e baskı yapılmıştır.

Bu niteliklerde bir başkanla 4 sene geçirmek zorunda olan Amerikan demokrasisinin geleceğinden endişeli olanlar da Trump'ın başkanlığını sabit süresini tamamlamadan sonlandırmak için çeşitli yöntemlere ve araçlara bel bağlamıştır. Ancak ABD demokrasisinin seçilmiş bir başkana karşı demokrasiyi veya siyasal yaşamın sağlıklı ilerlemesini, rasyonel kararlar alınmasını sağlayacak kurumları içerdiği oldukça tartışmalıdır. Trump için gündeme getirilen araçların da bu amaca ulaşmaya hizmet edeceği ayrıca şüphelidir. *Impeachment*'la birlikte en fazla gündeme getirilen mekanizma⁷⁵ da 25. Değişikliğin 4. maddesi olmuştur. Zira *impeachment* cezai sorumluluk için öngörülmuş bir mekanizmayken, 25. Değişikliğin 4. maddesi siyasal sorumluluğa yaklaşan bir şekilde kullanılmak istenmektedir. Donald Trump'ın hangi eyleminin hangi *impeachment*'a konu suçu veya suçları teşkil ettiğini belirleme konusundaki güçlük 25. Değişikliğe olan ilgiyi artırmıştır.⁷⁶ 25. Değişiklik o kadar popüler bir konu olmuştur ki *New York Times* gazetesi tatil hediyesi olarak "Başkan'ın yetersizliği" konulu kitapları önerdiği bir yazı yayınlamıştır.⁷⁷ 25. Değişikliğin *impeachment*'a göre bir diğer avantajı da *impeachment*'ın aksine bu mekanizmanın işletilmesiyle Başkan'ın yetkilerini kullanmasının engellenmesidir.⁷⁸

Trump için dördüncü maddenin kullanılmasını savunan görüşleri ikiye ayırabiliriz. Bunlardan ilki, Trump'ın 25. Değişikliğin 3. ve 4. bölümdeki anlamlarıyla Trump'ın görevini yapamayacak halde olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre; siber tehlikelerin arttığı, birkaç dakika içinde uygarlığı

⁷⁴ MOTLEY, ss. 973-74.

⁷⁵ Bu konuda çeşitli örnekler için bkz. GOLDSTEIN Joel, "Talking Trump and the Twenty-Fifth Amendment: Correcting the Record on Section 4", *All Faculty Scholarship*, 2018, ss. 77-83.

⁷⁶ BOWMAN III Frank O., *High Crimes and Misdemeanors: A History of Impeachment for the Age of Trump*, 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2019, s. 286.

⁷⁷ GOLDSTEIN, s. 85.

⁷⁸ CAMPOS, s. 101.

yok edebilecek silahların kullanılabilirdiği bir çağda “görevini yapabilecek durumda olma”nın eşliğinin yükseltilmesi gerekmektedir. Dünya, Wilson’ın eşinin aylarca hangi bilgilerin Wilson’a gideceğine ve nelerin imzasına sunulacağına karar verdiği dünya ile aynı değildir.⁷⁹ Bu görüşü savunanlar doktorların Trump’ta mental hastalıkların, özellikle patolojik narsisizm belirtilerinin görüldüğü yönündeki görüşlerine atıf yapmakta ancak Başkanların mental sağlığını takip edecek mekanizmaların bulunmamasından yakınmaktadır.⁸⁰ Örneğin, Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü Jeannie Suk Gersen, “*Duty to Warn*” isimli doktorlardan oluşan organizasyonun Trump’ın, kendisini görev ve yetkileri kullanamayacak hale getiren “iyileştirilemez narsisizm”den muzdarip olduğu görüşüne dayanarak Trump için bu nedenle 25. Değişikliğin 4. bölümünün işletilmesinin “çok da çılgınca bir fikir olmadığı” görüşünü ileri sürmektedir.⁸¹

Diğer görüşlerin temel argümanı, 25. Değişikliğin 4. fıkrasındaki görevini yapamayacak durumda olma halini dar yorumlamamak gerektiği, seçildiği göreve uygun olmadığı ortaya çıkan başkanlar için işletilebileceğidir. Bu görüşü savunanlara göre 25. Değişiklik “politik yetersizlik” halinde de başkanın yetkilerinin alınmasına izin vermektedir ve bu şekilde geniş yorumlanmalıdır.⁸² Buna göre, Dünyadaki en önemli iş olan ABD başkanlığını yerine getirmeye ehil olmadığı ortaya çıkan birinin görev süresini tamamlaması beklenemez. Bu makamın önemi, bu makamdaki değişikliklerin sadece 4 yılda bir yapılan seçimler veya cezai bir yargılama olan *impeachment* yoluyla yapılabilmesini imkânsız kılar. Zaten 25. Değişikliğin 4. bölümü de ABD halkının temsilcileri aracılığıyla başkanlarına “kovuldun” diyebilmesi için getirilmiştir. Zaten, maddenin yorumlamaya açık dili de 25. Değişikliğin bu biçimde uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Buna göre, ABD başkanlığının niteliği ve konumunun “görevi yapabilecek durumda” olmanın ne anlama geldiğine dair daha geniş bir yorum yapılmasını gerektirdiği savunulmaktadır. Örneğin, herkes bir Major League Ba-

⁷⁹ TRAUTMAN Lawrence, “The Twenty-Fifth Amendment: Incapacity and Ability to Discharge the Powers and Duties of Office?”, *Cleveland State Law Review*, C. 67, S. 3, 2019, s. 418.

⁸⁰ TRAUTMAN, ss. 420-25.

⁸¹ GERSEN Jeannie Suk, How Anti-Trump Psychiatrists are Mobilizing Behind the Twenty-Fifth Amendment, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/how-anti-trump-psychiatrists-are-mobilizing-behind-the-twenty-fifth-amendment> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁸² Trump Could be Removed for Political Incompetence - Using the 25th Amendment, https://www.washingtonpost.com/opinions/trump-could-be-removed-for-political-incompetence--using-the-25th-amendment/2017/09/12/b6c62380-9718-11e7-82e4-f1076f6d6152_story.html (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

seball maçına çıkabilir. Ancak herkes, MLB oyuncusu olmanın asgari kabul edilebilir standartlarını taşıyamaz. Bu benzetmeden yola çıkılarak “görevini ve yetkilerini kullanabilecek olma”nın asgari kabul edilebilir bir yeterlilik olarak anlaşılması gerektiği savunulmaktadır.⁸³ Ek 25. Değişikliği kaleme alanlar öngörülü davranarak başkanlık yapmaya uygun olmayan kişilerin ABD’ye vereceği zararların önüne geçilmesini sağlamıştır.⁸⁴ Bu yöndeki görüşlere göre Ek 25. Değişiklik, ABD kurucu babalarının öngördüğü Seçmenler Komitesi, Senato ve federalizm gibi kurumların bu yöndeki etkilerini kaybetmelerinin ardından Anayasa’da demagogları alt etmek için elde kalan tek araçtır.⁸⁵ Buna göre, *impeachment*’a tabi tutulması zor olan, bu suçları işlediği yönünde delil eksikliği olan ve demokrasiye tehdit oluşturan bu “çocuksu başkan” bu madde kullanılarak durdurulmalıdır.⁸⁶ Trump’ın görevde yaptıklarıyla Birleşik Devletler’e etkili bir şekilde liderlik etmek için gerekli olan denge ve yeterlilikten yoksun olduğu ileri sürülmüştür.

B. Ek 25. Değişikliğin Trump’a Karşı Kullanılmayacağı Yönündeki Görüşler

Trump’ın başkanlık yetkilerinin Ek 25. Değişikliğin dördüncü maddesiyle elinden alınamayacağı yönünde karşı görüşler ileri sürülmüştür. Bunların temel argümanı, ileri sürülen görüş ve tavsiyelerin fahiş hatalar içermekte olduğudur. Örneğin aralarında hukuk profesörlerinin de olduğu çeşitli yazarlar sanki bir gensoru mekanizmasıymış gibi “25. Değişiklik vasıtasıyla Trump’ın görevden alınması”ndan bahsetmiştir.⁸⁷ Öğretideki birçok yazar, hem bu hatalara hem 25. Değişikliğin Trump için uygulanmasının şartlarının oluşmadığına hem de Ek 25. Değişikliğin bu şekilde genişletilmesinin tehlikelerine dikkat çekmektedir.

Dördüncü maddenin kötüye kullanılması ve kapsamını anayasaya aykırı şekilde genişletilmesi kimi yazarların başlıca endişelerinden olmuştur.⁸⁸ Dikkat çekilen noktalardan biri, Ek 25. Değişikliği bu şekilde gündeme ge-

⁸³ CAMPOS, s. 97.

⁸⁴ CAMPOS, s. 99.

⁸⁵ CAMPOS, ss. 110-14.

⁸⁶ Ross Douthat, “Opinion | The 25th Amendment Solution for Removing Trump”, <https://www.nytimes.com/2017/05/16/opinion/25th-amendment-trump.html> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁸⁷ Bu yöndeki beyanlara örnekler için; GOLDSTEIN, s. 121.

⁸⁸ GUSTAFSON Adam, “Presidential Inability and Subjective Meaning”, *Yale Law & Policy Review*, C. 27, S. 459, 2009, ss. 495-496.

tirmenin kötüye kullanma için bir temel oluşturabileceğidir. En temel yanlışlardan biri de bu değişikliğin gensoru gibi bir siyasal sorumluluk mekanizması olmadığı halde buna dönüştürülmek istenmesidir.⁸⁹ Ayrıca, bu düzenlemenin görevi sırasında akıl hastalığı yaşayan başkanlar için getirildiği, zaten seçilirken bu nitelikte olan bir başkan için kullanılmayacağı ifade edilmiştir. Buna göre, bu değişiklik Amerikalıları kendi muhakeme hatalarından korumayacaktır.⁹⁰ Bu görüşe göre, Trump detaylara dikkat edebilme yeteneği olmayan, gerçekle ilişkisi sorunlu olan, aşırıya kaçan biridir ve bu sonradan oluşmamıştır.

Bir başka görüşe göre Trump başkanlık için uygun olmasa da yetersiz değildir. Hatta tam tersine “söylediği korkunç şeyleri yapmak için gayet yeterlidir.”⁹¹ Bir başka görüş Ek 25. Değişikliğin amacına aykırı bir biçimde Trump için kullanılmasının “darbe” olacağını belirtmiştir.⁹²

Bununla birlikte, kanaatimizce Ek 25. Değişikliğin “siyasal yetersizlik” olarak adlandırdıkları durumları kapsamına alacak şekilde kullanılması mümkün değildir. Öncelikle belirtmek gerekir ki 25. Değişikliğin 3. bölümündeki “görevini yapamayacak durumda olma” kavramı ile 4. bölümdeki “görevini yapamayacak durumda kavramı” lafzen aynıdır. Her iki bölümde de “*inability*” kavramı kullanılmıştır. Bu nedenle, 3. bölümdeki “görevini yapamayacak durumda olma” halinin kapsamına neler giriyorsa 4. bölümüne de aynı hallerin girdiğini kabul etmek gerekir.⁹³ Dördüncü bölüm, başkanın fiziksel veya mental hastalığı nedeniyle bu durumunu bildiremeyecek olduğu veya bildirmek istemediği durumlar için düzenlenmiştir. Yani, bu düzenlemeyle başkanın komada olması gibi, kendi iradesiyle yetkilerini devretmesinin mümkün olmaması ihtimaliyle daha önce örnekleri görüldüğü gibi başkanın görevini yapamayacak durumda olmadığını saklaması tehlikelerine karşı başkanlık makamı ve makamın sürekliliği güvence altına alın-

⁸⁹ GOLDSTEIN, s. 117.

⁹⁰ Why the 25th Amendment Doesn't Apply to Trump-No Matter What He Tweets, <https://www.politico.com/magazine/story/2018/01/10/25th-amendment-trump-216267/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁹¹ BLINDER Alan, “How the 25th Amendment Came to Be, by the People Behind It”, <https://www.nytimes.com/2018/09/07/us/what-is-25th-amendment.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁹² DAVIDSON John Daniel, “The Elites’ Dangerous Fantasy About Removing Trump From Office”, <https://thefederalist.com/2017/05/17/media-elite-indulging-dangerous-fantasies-removing-trump-office/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁹³ Farklı yönde bir görüş için bkz. GUSTAFSON, s. 469.

mak istenmiştir. İlk üç bölümün kaygısının başkanlık makamının herhangi bir şekilde boşalmasının önüne geçmek olduğu açıkken dördüncü bölümde - kullanılan kelimeler de değiştirilmeden- başkanın siyasal sorumluluğunun önünü açmanın da amaçlandığının kabul edilmesi güçtür. Bu bölüme ilişkin hazırlık çalışmaları da bunu göstermektedir. Bu düzenlemenin popülaritesi düşen başkanlara karşı kullanılacak bir “gensoru” olmadığı bir senatörce açıkça ifade edilmiştir.⁹⁴ Bu şekilde bir siyasal sorumluluk oluşturulması çifte meşruluk ilkesine, sabit süre esasına ve “katı kuvvetler ayrılığı”na dayanan ABD Anayasası’nın ruhuna da aykırı olacaktır. Seçilen başkanın görev süresini tamamlamadan en azından yetkilerini kullanmasının önüne geçilmesi arayışları anlaşılır olsa da pratik olarak da 25. Değişikliğin Trump için işletilmesi zaten zordu. Bu düzenleme yüksek bir bariyer belirlemişken Trump’ın tutumu da işleri zorlaştırıyordu. Trump kendisini sorgulayan veya kendisine muhalefet eden birçok kişiyi görevden almıştır. Kabine’nin böyle bir hazırlığa girişmesi halinde bu kişileri de değiştirecektir. Ayrıca, 4. madde başkanın sürekli bir biçimde görevden alınmasını sağlamamaktadır. Trump’ın sürekli görevini yapabilecek durumda olduğunu beyan ederek bu maddenin öngördüğü süreci tekrar tekrar işletmesi de mümkündür. Bu nedenle 25. Değişikliği amacından saptırarak kullanmaya ilişkin önerilerin sonuç vermesi oldukça güçtür. Bu nedenle *impeachment* mekanizması başkanları görev süreleri tamamlamadan önce görevden almak için ABD’lilerin elindeki tek yöntemdir.⁹⁵

SONUÇ

Bu çalışmada ABD Anayasası’nın karşılaştığı bir sorunu aşmak için oluşturduğu ve son dönemde güncel siyasal tartışmalarda kendisine sıklıkla yer bulan özgün bir mekanizma ele alınmıştır. Başkanın ölümü veya görevini yapamayacak durumda kalmasıyla sıkça karşılaşılan ABD siyasal elitleri bunun yarattığı sakıncaların üstesinden Ek 25. Değişiklik’le gelmeye çalışmıştır. Ancak bu mekanizmanın orijinal işlevinden saptırılarak başkanlık sistemine içkin temel bir sakıncanın da “ilacı” olarak kullanılmaya çalışıldığı tespit edilmiş ve hem bu yönde hem de karşısındaki görüşlere yer verilmiştir. Kanaatimizce Ek 25. Değişikliğin işlevinin saptırılmasına ilişkin arayışlar sadece Donald Trump’ın şahsından kaynaklanmamaktadır. Temelinde

⁹⁴ GOLDSTEIN, s. 117.

⁹⁵ ANGLIM, s. 45.

başkanlık sisteminin özünde bulunan katı yapısının doğurduğu sakıncalar yatmaktadır. Bu nedenle çalışmada Ek 25. Değişiklik sadece Trump için uygulanabilirliği yönünden değil, başkanlık sistemiyle ilişkisi açısından da ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamız bağlamında üç sonuca ulaşılmıştır. Birincisi, ABD başkanlık sisteminin tasarımı erken seçim mekanizmasına her koşulda yabancıdır. Bu yönüyle diğer başkanlık sistemlerinden ayrılmaktadır. Başkanlık sisteminin uygulandığı bazı ülkelerde başkanlık makamının boşalması halinde seçimlere gidilmektedir.⁹⁶ ABD’de ise başkan veya başkan yardımcılığı makamının boşalması halinde bu pozisyonu doldurma usulünü düzenlemek ve uzun bir halefiyet silsilesi belirlemek, erken seçim yoluna gitmeye yeğlenmiştir. Başkanlık için erken seçim çeşitli vesilelerle önerilse de rağbet gösterilmemiştir.

Ek 25. Değişikliğin ve özellikle dördüncü bölümünün siyasal sorumluluğa yaklaştırılır şekilde “siyasal yetersizlik” halleri için işletilmesi mümkün değildir. Gerek 25. Değişikliğin lafzi, sistematik ve amaçsal yorumu gerek hazırlık çalışmaları bu sonucu doğrulamaktadır. Dördüncü bölümün öngördüğü usulün güçlüğü zaten bu yönde işlemlerini pratikte oldukça zorlaştırmaktadır. Ancak, dördüncü bölümün bu yönde işletilmesinin güçlüğü zayıflığından değil zaten güç işletilecek ve siyasal sorumluluğu harekete geçirecek şekilde tasarlanmasından kaynaklanmaktadır.

Son olarak, 25. Değişikliği bu yönde kullanmaya yönelik arayışlar anlamlıdır. *Impeachment* seviyesine varan eylemleri, suçları bulunmasa da çeşitli sebeplerle görevdeki başkanın görevine devam edememesi istenmektedir. Başkanlık sisteminde bu yönde kabul edilmiş olan tek mekanizma olan *impeachment*’a alternatif yeni bir usul aranmıştır. ABD’lilerin başkanı görev süresi bitmeden görevden almaya ilişkin aşına oldukları ve ellerinde bulunan tek mekanizma budur. Bununla birlikte siyasal sorumluluk mekanizmasına ihtiyaç olduğu özellikle Donald Trump döneminde kendini göstermiştir. Başkanlık sistemini özünü oluşturan sabit süre ilkesi ise bunu engellemektedir. Trump’a ilişkin tecrübeler yerleşmiş bir demokrasiye sahip olsa dahi başkanlık sisteminin demokrasiyi ortadan kaldırma ya da zayıflatma potansiyeli olan -mücadeleci demokrasi anlayışının kurumları da yoksa- başkanlara karşı sistemi korumak için sabit süre ilkesinden sapmalar için arayışlara

⁹⁶ Örneğin Şili Anayasası’nın 28. maddesinin 2. fıkrasında Başkanlık makamının kalıcı olarak boşalması halinde 90 gün içinde seçimlere gidilmesini düzenlemektedir.

sokmaktadır. Bu arayışta başkanlık sisteminin ruhuna aykırıdır. Başkanlık sisteminin ruhunda bulunan sabit süre ilkesi ve bunun sonucu olarak genso-ru, siyasal sorumluluk mekanizması gibi mekanizmaların yoksunluğu Anayasalarında yer alan çeşitli mekanizmaları bu ihtiyaca cevap verecek şekilde başkalaştırma arayışına sokmuştur. 25. Değişikliğe ilişkin bu arayışlar ve tartışmaların bize gösterdiği en önemli husus sistemin sağlıklı işlemesi açısından yürütmenin sürekli olarak parlamentonun güvenine dayanmasının ne kadar gerekli olduğudur. Parlamenter sistemde ne hükümet başkanının görevine son verilmesi ne bu kadar sınırlı koşullarda mümkün olacaktı, ne de hükümet başkanını görevden almak bu kadar yüksek bir kabul yeter sayısı aranacaktı. Başkanlık sistemine dayanan ABD’de ise “ne kadar hasara yol açarlarsa açınlar bir sonraki seçime kadar korkunç başkanlara dayanmaları” gerekmektedir. Bütün bunlar, hem bazı başkanlar söz konusu olduğunda bir sonraki seçime kadar dayanmanın çok zor olduğunu hem de Linz’in çalışmamızda da yer yer bahsedilen başkanlık sisteminin katılığına ilişkin yaptığı eleştirilerin haklılığını göstermektedir. Örneğin, parlamenter sisteme sahip olan İngiltere’de Donald Trump gibi tartışmalı bir figür olan Boris Johnson kendi siyasal partisi tarafından görevinden alınmıştır.

KAYNAKÇA

- ABRAMS Herbert L., “Shielding the President from the Constitution: Disability and the 25th Amendment”, **Presidential Studies Quarterly**, C. 23, S. 3, 1993, ss. 533-53.
- , “The Vulnerable President and the Twenty-Fifth Amendment, with Observations on Guidelines, A Health Commission, and the Role of the President’s Physician”, **Wake Forest Law Review**, C. 30, S. 3, 1995, ss. 453-80.
- ANGLIM Christopher, “The 25th Amendment: A Selective Annotated Bibliography”, **Legal Reference Services Quarterly**, C. 37, S. 3-4, 2018, ss. 159-203.
- BAHÇECİ Barış, **Devlet Başkanının Veto Yetkisi**, Yetkin, Ankara, 2008.
- BAYH Birch, “The Twenty-Fifth Amendment: Dealing with Presidential Disability”, **Wake Forest Law Review**, C. 30, S. 3, 1995, ss. 437-52.
- BENNETT Anthony J, **The American President’s Cabinet**, Macmillan, New York, 1996.
- BOWMAN III Frank O., **High Crimes and Misdemeanors: A History of Impeachment for the Age of Trump**, 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2019.
- BROWN Teneille, “Double Helix, Double Standards: Private Matters and Public People”, **Journal of Health Care Law and Policy**, C. 11, S. 2, 2008, s. 295.
- CAMPOS Paul, “A Constitution for the Age of Demagogues: Using the 25th Amendment to Remove an Unfit President”, **Denver Law Review**, S. 87, 2019.
- FEERICK John D., “Twenty-Fifth Amendment: An Explanation and Defense”, **Wake Forest L. Rev**, C. 30, 1995, s. 481.
- , **The Twenty-Fifth Amendment: Its Complete History and Applications**, 3rd edition, Fordham University Press, New York, 2013.
- , “The Twenty-Fifth Amendment: Its Origins and History”, **Managing Crisis: Presidential Disability and the Twenty-Fifth Amendment**, GILBERT Robert E. (Editör), 1st edition., Fordham University Press, New York, 2000, s. 5-7.
- GANT Scott E., “Presidential Inability and the Twenty-Fifth Amendment’s Unexplored Removal Provisions”, **Law Review of Michigan State University Detroit College of Law**, C. 1999, 1999, s. 791.
- GOLDSTEIN Joel, “Talking Trump and the Twenty-Fifth Amendment: Correcting the Record on Section 4”, **All Faculty Scholarship**, 2018.
- GÖZLER Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, C. II, 2. Baskı, Ekin, Bursa, 2020,
- GUSTAFSON Adam, “Presidential Inability and Subjective Meaning”, **Yale Law & Policy Review**, C. 27, S.459, 2009.
- KALT Brian C, “The Many Misconceptions About Section 4 of the Twenty-Fifth Amendment”, **Ohio Northern University Law Review**, C. 47, t.y.
- LARSON Edward, “A Constitutional Afterthought: The Origins of the Vice Presidency, 1787 to 1804”, **Pepperdine Law Review**, C. 44, S. 3, 2017, ss. 515-34.

- LINZ Juan, "Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference", **The Failure of Presidential Democracy Comparative Perspectives Volume 1**, LINZ Juan / VALENZUELA Arturo (Editör), The John Hopkins University Press, Baltimore-London, 1994.
- MOTLEY Jace, "Losing the Veepstakes: How the Contemporary Vice Presidencies of Mike Pence and Kamala Harris Renew the Case for Vice-Presidential Independence", **Arkansas Law Review**, C. 75, S. 4, 2023.
- ÖZSOY BOYUNSUZ Şule, **Dünyada Başkanlık Sistemleri**, 1. Bası, İmge Kitabevi, Ankara, 2017.
- SARTORI Giovanni, **Comparative Constitutional Engineering**, 2nd edition, NYU Press, New York, 1997.
- SILVA Ruth C., "The Presidential Succession Act of 1947", **Michigan Law Review**, C. 4., S. 47, 1949.
- TIMBERLAKE JR. Richard H., "Panic of 1893", **Business Cycles and Depressions: An Encyclopedia**, GLASNER David (Editör), Garland Pub., New York, 1997.
- TRAUTMAN Lawrence, "The Twenty-Fifth Amendment: Incapacity and Ability to Discharge the Powers and Duties of Office?", **Cleveland State Law Review**, C. 67, S. 3, 2019.
- USCINSKI Joseph, "Smith (and Jones) Go to Washington: Democracy and Vice-Presidential Selection", **PS: Political Science & Politics**, C. 45, S. 1, 2012.
- WEINSTEIN Edwin A., **Woodrow Wilson: A Medical and Psychological Biography. Supplementary Volume to the Papers of Woodrow Wilson**, Princeton University Press, 2016.

İnternet Kaynakları

- 17 List of Vice-Presidents Who Served as Acting President Under the 25th Amendment | The American Presidency Project, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/presidential-documents-archive-guidebook/list-vice-presidents-who-served-acting-president>, (Erişim Tarihi: 14.01.2024).
- BLINDER Alan, How the 25th Amendment Came to Be, by the People Behind It, <https://www.nytimes.com/2018/09/07/us/what-is-25th-amendment.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- DAVIDSON John Daniel, The Elites' Dangerous Fantasy About Removing Trump From Office, <https://thefederalist.com/2017/05/17/media-elite-indulging-dangerous-fantasies-removing-trump-office/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- ERDÖLEN Yunus Emre, Amerika'nın kızılılık şerbeti: Trump'ı yargılamak, <https://t24.com.tr/yazarlar/yunus-emre-erdolen/amerika-nin-kizilcik-serbeti-trump-i-yargilamak>,41301, (Erişim Tarihi: 14.01.2024).
- DOUTHAT Ross, Opinion | The 25th Amendment Solution for Removing Trump", <https://www.nytimes.com/2017/05/16/opinion/25th-amendment-trump.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

GERSEN Jeannie Suk, How Anti-Trump Psychiatrists are Mobilizing Behind the Twenty-Fifth Amendment, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/how-anti-trump-psychiatrists-are-mobilizing-behind-the-twenty-fifth-amendment>, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

Instead of Taking Trump Off the Ballot, Democrats Should Run a Better Candidate”, <https://jacobin.com/2023/12/donald-trump-2024-presidential-election-democrats-liberalism> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

The Executive Branch, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-executive-branch/#:~:text=White%20House%20compound.-,The%20Cabinet,often%20the%20President's%20closest%20confidants>, (Erişim Tarihi: 31.03.2024).

Trump Could be Removed for Political Incompetence - Using the 25th Amendment, https://www.washingtonpost.com/opinions/trump-could-be-removed-for-political-incompetence--using-the-25th-amendment/2017/09/12/b6c62380-9718-11e7-82e4-f1076f6d6152_story.html, (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

TRUMP Donald J, Trying to use the 25th Amendment to try and circumvent the Election is a despicable act of unconstitutional power grabbing...which happens in third world countries. You have to obey the law. This is an attack on our system & Constitution.” Alan Dershowitz. @TuckerCarlson, <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1096246820097966080> (Erişim Tarihi: 01.01.2024).

Why the 25th Amendment Doesn't Apply to Trump-No Matter What He Tweets, <https://www.politico.com/magazine/story/2018/01/10/25th-amendment-trump-216267/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2024).

